

آداب و رسوم عید نوروز در آذربایجان شرقی

عید نوروز سرآغاز فصلی است که زمین مهیای زندگی شده و کشت و زرع جانی دوباره می‌گیرد، مردمان گذشته‌های دور نیز عید نوروز را سرآغاز «نو شدن و زنده شدن زمین» دانسته و آمدن آن را جشن می‌گرفتند.

عید نوروز سرآغاز فصلی است که زمین مهیای زندگی شده و کشت و زرع جانی دوباره می‌گیرد، مردمان گذشته‌های دور نیز عید نوروز را سرآغاز «نو شدن و زنده شدن زمین» دانسته و آمدن آن را جشن می‌گرفتند.

مردمان آن زمان آداب و رسوم بسیاری برای استقبال از فصل بهار تدارک دیده و حتی روزها قبل از فرارسیدن عید، خود را مهیای این جشن بزرگ می‌کردند. امروز نیز برخی از آداب و سنن این ایام از گذشتگان به یادگار مانده و مردمان امروزی نیز به نیابت از گذشتگان این عید باستانی را جشن می‌گیرند.

هر منطقه و هر خطه در این رابطه آداب و سنن خاصی برای خود دارد، اما می‌توان «وحدت در عین کثرت» را در این راستا به خوبی مشاهده کرد، چرا که در عین این که تفاوت‌های در سنن عید نوروز در مناطق مختلف و حتی محلات مختلف یک شهر وجود دارد، اما همه مردمان ایران زمین در «جشن نوروز» وحدت دارند.

سابقه «جشن نوروز» در آذربایجان شرقی

یک پژوهشگر تاریخ در گفت‌وگو با ایسنا، منطقه آذربایجان شرقی، با اشاره به قدمت جشن نوروز در منطقه آذربایجان شرقی، می‌گوید: نشانه‌های باستان‌شناسی در آذربایجان و به ویژه در شهر تبریز در هر حال بیش از پنج هزار سال نیست. در آن زمان مردمان این خطه، کوچ‌نشین و در حال سیر و حرکت بوده‌اند.

«کریم میمنت نژاد» با بیان این که کشاورزی و دامداری مهم‌ترین ابزار برای مردم کوچ‌نشین است، می‌افزاید: نشانه‌هایی که امروز در جشن نوروز برجای مانده، هر دوی این ملزومات زندگی کوچ‌نشین (کشاورزی و دامداری) را نشان می‌دهد که به عنوان مثال "تکم چی‌ها" که به نوعی آمدن نوروز را خبر می‌دادند یکی از نمادهای دامداری است.

وی ادامه می‌دهد: اگر بخواهیم تاریخی را برای این جشن و این سنت‌ها مشخص کنیم اطلاعات زیادی در دست نیست، اما نشانه‌هایی که از جشن نوروز در آداب و رسوم برجای مانده می‌نمایند که سابقه‌ی جشن عید بسیار قدیمی و باستانی است.

این پژوهشگر تاریخ با بیان این که در نوروز اصلی‌ترین بحث "زمین" و "نو شدن و زنده شدن زمین" است، می‌گوید: زمین ابزاری برای کشاورزی است و این زنده و نو شدن زمین به قدری برای مردمان آن زمان اهمیت داشت که آمدن آن را جشن می‌گرفتند.

وی می‌افزاید: امروزه نیز نمادهایی از کشاورزی و دامداری در جشن نوروز به چشم می‌خورد؛ البته تمامی آداب و رسوم‌هایی که در مورد نوروز قدیم مطرح می‌شود، شاید تمامی ماجرا نباشد، چراکه اطلاعات مطلوب و کامل در این رابطه نیاز به تحقیقات مفصل دارد.

«بایرام‌آیی» ماه زنده شدن زمین

میمنت نژاد در رابطه با اعتقادات گذشتگان در مورد زنده شدن زمین در ماه پایانی سال، یادآور می‌شود: مردمان آن زمان، آخرین ماه سال شمسی را «بایرام‌آیی» می‌نامیده و برای هر هفته عنصری از عناصر چهارگانه آب، باد، خاک و آتش را در نظر گرفته و آن را عزیز می‌شمرد و جشن می‌گرفتند و بدین اعتقاد بودند که در اولین هفته اسفند آب، در دومین هفته باد، در سومین هفته آتش و در چهارمین هفته نیز خاک زنده می‌شد. بر این اساس مردمان آن زمان معتقد بودند که زمین در چهار هفته آخر سال زنده می‌شود.

عید نوروز، مردمی‌ترین جشن‌ها

وی با تأکید بر این که شاید عید نوروز، مردمی‌ترین جشن‌ها باشد، افزود: جشن نوروز، تنها جشنی است که تمامی اقشار مردم در آن شرکت می‌کنند، البته هر گروه و اقلیمی آداب و رسوم خاصی برای خود دارد که شاید مقداری با گروه‌های دیگر متفاوت باشد اما در عین حال همه در قالب جشن نوروز این آداب و رسوم را انجام می‌دهند.

آداب و رسوم عید نوروز در گذشته، کارکردی بود نه صرفاً نمادین
میمنت نژاد با تأکید بر این که جشن نوروز در گذشته صرفاً آیینی نبود، بلکه کاربرد و کارکرد داشت، می افزاید: مردمان
آن زمان، نوروز را جشن می گرفتند تا بگویند: «آماده کشت و زراعت باشیم و زمین هایمان را آماده کنیم و سال آینده را
پیش بینی کنیم».

«سمنو پزون»

وی می گوید: «سمنو پزون» که یکی از رسم های عید نوروز است و امروز صرفاً شکلی تزئینی و نمادین به خود گرفته
است، در گذشته برای پیش بینی سال جدید به کار برده می شد، بدین صورت که اگر سمنو در حین پخته شدن به سبز
خوشرنگ متمایل باشد، نشانه ی فراوانی بوده و اگر به سبز تیره متمایل باشد، سال قحطی و خشکسالی در پیش
خواهد بود.

وی بیان می کند: تمامی سنت های نوروز در گذشته کارکرد و کاربرد داشته اند که امروز به نماد تبدیل شده اند.

آیین تکم گردانی در آذربایجان

میمنت نژاد با تأکید بر این که آیین تکم گردانی که فرارسیدن فصل بهار را نوید می دهد در تبریز چندان مرسوم نباشد، اما
در تمامی شهرهای اطراف تبریز مرسوم بوده است، افزود: سنت ها بسته به کارکرد خود در مناطق رواج یافته و به کار
گرفته می شوند؛ در این رابطه نیز در اطراف شهر تبریز شاید باز هم کشاورزی و دامداری شغلی مهم باشد اما در مرکز
استان شاید 100 الی 200 سال پیش از آن دست کشیده اند.

وی افزود: آیین تکم گردانی در گذشته، یک هفته مانده به عید شروع شده و تا شب عید ادامه داشت.

وی با بیان این که با توسعه شهرنشینی، آداب و رسوم ها نیز در مراکز شهرها کم رنگ تر شده است، افزود: هر قدر که
بخواهیم به آداب و رسوم بکر و دست نخورده برسیم باید از مراکز شهر به سمت اطراف شهر برویم، چرا که هر چه از
مرکز شهر فاصله می گیریم، آداب و رسوم بکر و دست نخورده ملموس تر می شود و می توان گفت که شهرنشینی به
نوعی در از بین بردن این آداب و رسوم نقش داشته است.

آیین «شال ساللاماخ» در نوروز آذربایجان

این پژوهشگر تاریخ در این رابطه می گوید: در دوران حیات استاد شهریار که فاصله چندان هم با دوران ما ندارد، «شال
ساللاماخ» مرسوم بوده و استاد شهریار به خوبی این رسم را در شعر خود آورده و گفته: «آی نه گوزل قایدادی شال
ساللاماخ...»؛ اما اگر این رسم را از تبریزی ها سوال کنیم شاید چنین سنت هایی را به خاطر نیاورند. البته این موارد در
برخی از روستای استان هنوز هم کم و بیش وجود دارد.

وی می افزاید: امروز آیین های تکم گردانی و سایاچی در تبریز از بین رفته است، البته طی یکی دو سال اخیر، اداره کل
میراث فرهنگی استان بصورت نمادین و سفارشی این آیین را توسط گروه هایی در سطح شهر اجرا می کند تا نسل
جدید با آن آشنا شوند، البته این روند نیز صرفاً تزئینی و آیینی بوده و کارکرد گذشته را ندارد.

«یومورتا بوپاماخ» در آذربایجان

میمنت نژاد می گوید: یومورتا بوپاماخ در 30 سال پیش مرسوم بود اما امروز به جز مواردی معدود کاملاً منسوخ شده
است، این تخم مرغ های رنگ شده را به عنوان عیدی به کودکان هدیه می دادند.

«بایرام پایی» برای نوعروسان

وی در این رابطه بیان می کند: فرستادن غذا از خانه پدری به خانه نوعروسان از جمله رسوم عید نوروز در آذربایجان
شرقی است که تا 20 الی 30 سال پیش بطور کامل مرسوم بود، اما امروز تا حدودی این رسم منسوخ شده است، بدین
گونه که غذای آن حذف شده اما هدایا، میوه و شیرینی به خانه نوعروسان فرستاده می شود.

«سبزه گذاشتن» در عید

این پژوهشگر تاریخ می گوید: مردمان این خطه یک هفته مانده به عید شروع به کاشتن سبزه می کنند تا برای سال
آینده سال پربرکتی را پیش رو داشته باشند. این سبزه در سفره ی نوروزی قرار داده می شود.

«قره بایرام» و «رفتن سر مزار» از جمله رسوم عید نوروز در آذربایجان شرقی

وی بیان می کند: مردمان این خطه تحت عنوان «قره بایرام» که امروز هم رواج دارد، به دید و بازدید از خانواده متوفی که

به تازگی عزیز خود را از دست داده اند می روند. همچنین در اولین ساعات تحویل سال بر سر مزار اموات خود حاضر شده و فاتحه ای نثار روح رفتگان می کنند.

«عیدی دادن»

وی با بیان این که مردمان این خطه در ایام عید نوروز «عیدی» می دادند که امروز شکل اسکناس به خود گرفته است، افزود: اگر به گذشته های دور بازگردیم این عیدی قطعاً اسکناس نبود و هدایای دیگری رواج بود.

«سفره نوروزی»

وی می گوید: سخن گفتن در مورد تاریخچه و سابقه وجود سفره هفت سین در جشن نوروز آذربایجان نیاز به تحقیقات مفصلی دارد تا مرز تفاوت اقلیم ها را دریابیم؛ اما در حالت کلی چنین سفره ای در تمامی مناطق وجود داشته اما محتویات آن بسته به نوع خطه و اعتقادات گاهی متفاوت است، چنانچه گذاشتن آینه در سفره در سنت های ما وجود دارد در حالی که با «سین» شروع نمی شود.

وی افزود: بعد از دین اسلام نیز نه تنها جشن نوروز منسوخ نشد بلکه مواردی چون «قرآن گذاشتن» در سفره نوروزی و همچنین «دعای لحظه تحویل سال» به این سفره اضافه شد.

خوردنی های عید نوروز

وی در این رابطه افزود: مردمان گذشته ها دور که به شغل دامداری و کشاورزی مشغول بوده اند، به علت کار زیاد فرصت پختن غذاهای سخت و شیرینی ها را نداشتند، از این رو ایام عید را بهانه ای قرار می دادند تا شیرینی پخته و غذاهایی چون «دلمه» درست کنند. پخت شیرینی های خانگی بسته به نوع فرهنگ و پخت پلو از جمله خوردنی مردمان در عید نوروز بود.

گفت گو از مهری هاشم زاده خبرنگار ایسنا در آذربایجان شرقی